

Ключевые слова: человек, культура, идеология, политика, международные отношения, политическое воспитание.

Korol A. Ideology of Democracy Information Challenge Counteraction.

Deployment of information revolution reinforces information waves that income all the processes of human life, causing appropriate changes. And this process of democratization of international public relations is no exception. Informatization strengthens its democratization. This positive process is affected by some negatives associated with activity of various international criminal groups. Society must ensure openness of international relations, strengthen democratization of these processes and, simultaneously, put protectors against abuse based on information technologies.

Keywords: human being, culture, ideology, politics, international relations, political education.

Яручик А.

**ЛЮДИНА ЯК ТІЛЕСНО-ДУШЕВНА ЦІЛІСНІСТЬ
У ФІЛОСОФІІ МІШЕЛЯ МОНТЕНЯ**

Осмислення світоглядно-гуманістичних поглядів Монтеня дає підстави стверджувати, що філософ дотримується натуралістичного підходу в тлумаченні людини, яка постає суперечливою, невичерпною, пластичною, багатогранною тілесно-душевною цілісністю. Наявність людської тілесності є необхідною умовою буття людини, однак найважливішою запорукою гармонійного розвитку постає душа – осереддя людини, вмістилище її чеснот, здібностей і нахилів.

Ключові слова: людина, тіло, душа, дух, свідомість, цілісність людини, гармонія.

Людина – найзагадковіша істота, свідома частинка природи, яка здавна була предметом зацікавлення для самої себе. Перші відповіді на вічні запитання знаходимо в міфологічних та релігійних вченнях стародавніх народів. Зародки усіх наступних напрямків філософсько-антропологічної думки сягають в античну філософію. Вже філософі-атомісти говорили про два тіла людини: одне – звичайне фізичне тіло, інше – душа. Піфагор наділяв людину трьома тілами: фізичне тіло, тонка колісниця душі. У релігійно-окультних уявленнях йдеться вже про чотири тіла людини. Власне погляди щодо складної сутності людини досить послідовно і обґрунтовано представлені в християнстві, східних вченнях й теософських системах.

Засновником вчення про людину вважають Сократа, який закликав пізнавати й випробовувати самого себе, але розглядав людину не цілісно, а зводив філософію людини до вчення про душу. Платон відстоюватиме дуалізм душі й тіла, однак Аристотель доводить неможливість існування душі без тіла. Подвійність людини була найважливішою рисою в середньовічній інтелектуальній думці: так, ідеї Платона розвинув Августин Блаженний, а Аристотеля – Фома Аквінський. Людину в цей період тлумачили передусім як частину світового порядку, встановленого Богом, і розглядали як єдність божественної і людської природи, що знаходила своє відбиття в образі Христа. Лише в епоху Відродження, гуманізм якої мав яскраво виражений антропоцентричний характер, людина повертається в лоно природи як реальна земна істота й набуває цілісного осмислення.

На зміну ренесансному баченню людини приходить ідея дуалізму душі й тіла в поглядах Рене Декарта, які будуть відстоюватися вже у філософії кінця XVIII – початку XIX ст. Й. Гердером, Й. Гете, натурфілософами романтизму. Людина була у центрі філософських запитів І. Канта, але його дуалізм душі й тіла не такий, як у Декарта, а морально-природний. Згідно з його поглядами, людина як частина природи підпорядкована необхідності, а як носій духовності – людина вільна. Долає розрив між духом та тілом Л. Фейербах, показавши, що насамперед тіло служить основою цілісності людської істоти. На єдність тіла й душі як синтезу протилежностей вкаже згодом С. К'єркегор. «Людина – пише К'єркегор, – є синтез душевного й тілесного. Однак такий синтез неможливий, якщо два начала не поєднуються в чомусь третьому. Це третє є дух» [6, 255].

У філософії XX ст. відстоюється думка стосовно того, що тіло людини є лише образом, тобто проекцією нашої уяви про тіло, а не тілом, яким воно є у початковій даності. Тіло не обмежене органами і не зводиться тільки до організму. Феноменальне тіло є однаковою мірою і тілом, і душею. Ця єдність тіла і душі у філософській антропології називається плоттю, тобто одухотвореним тілом [4, 36]. Наслідуючи західну філософську парадигму, сучасні вітчизняні науковці прагнуть відновити цілісний образ людини в потоці життєвих виявів. Як вважає В. Шинкарук, «сутнісним у людини є не її душа й тіло, і навіть не їх єдність, а дух, який стоїть над тілом і душею, охоплює їх у собі, опосередковує, визначає собою людське в них (в душі й тілі)» [14, 35].

Безперечно, мислителі на різних етапах розвитку філософії намагалися розгадати природу людини й віднайти в ній саме те, завдяки чому людина є людиною. Фундатор філософської антропології

М. Шеллер стверджував, що тільки людина як жива істота спроможна піднятися над собою і, виходячи з одного центру ніби потойбіч просторово-часового світу, зробити предметом свого пізнання все і саму себе [13, 60].

Звісно, сьогодні є можливість цілісно переглянути увесь спектр роздумів щодо тіла, душі й духу як єдиного цілого, бо абсолютизація душі призводить до претензій на виняткову значимість і відірваність людини від дійсності, а пріоритет тілесності применшує її духовне начало. Власне двоїстість людської природи формує її цілісність через єдність і гармонію тіла й душі, що утворює людину як громадянина двох світів й забезпечує її не тільки внутрішню свободу, а й здатність до трансценденції та самовираження.

До новітніх досліджень людини варто долучити «Проби» Мішеля Монтеня, який проаналізував духовну спадщину античності, середньовіччя й Відродження й трансформував її відповідно до реалій свого часу. Погляди французького скептика на людину в останні десятиліття досліджувалися багатьма вітчизняними та зарубіжними філософами. Зокрема, у монографії «Полісутнісне homo: філософсько-мистецька думка в пошуках «неевклідової рефлексивності» В. Табачковський порівнює погляди Монтеня і Паскаля й вказує, що в людини немає властивостей більш або менш важливих [11, 144]. Вагомою для нашого дослідження є «Історія філософії» В. Буслинського, де автор по-новому обґрунтовує переконання Монтеня щодо природи й сутності душі [3, 67]. Сучасний науковець В. Мельник у монографії «Соціальні виміри екзистенціалів людського буття» зосереджує свій дослідницький інтерес на екзистенціалах людського буття, які отримали детальне висвітлення ще у Мішеля Монтеня й показує відношення останнього до цих екзистенціалів, що є важливим для розуміння сучасної людини [7, 63]. Канадський філософ Ч. Тейлор у монографії «Джерела себе» вказує, що Монтень не мав на меті віднайти типове, універсальне, загальноістотне, а прагнув простежити лише контури мінливого буття однієї істоти, тобто себе [12, 243].

Філософсько-антропологічні погляди Монтеня були також у полі зору В. Богуславського, О. Горфункеля, В. Соколова, О. Лосева, П. Гуревича, Ф. Коган-Бернштейн, І. Бичка, О. Александрової, С. Кримського, В. Менжуліна, О. Корха, В. Огородника та ін. Серед сучасних зарубіжних вчених варто назвати Ж.-М. Беньє, В. Динева, З. Залюа, Р. Флатмана, П. Маняра та ін. Цими дослідниками зроблено чимало, але людина як тілесно-душевна цілісність у філософії Монтеня не набула належного висвітлення, тому запропоноване

дослідження є актуальним з огляду на те, що підхід до вирішення низки соціальних, економічних, політичних проблем безпосередньо залежить від розуміння людиною самої себе, на чому наголошував французький скептик.

Метою праці є аналіз філософського підходу Монтеня до тлумачення людини й виокремлення концептуальних положень його поглядів щодо її тілесно-душевних вимірів. Відповідно до цієї мети ставляться наступні завдання:

- визначити особливості осмислення людини Монтенем;
- дослідити позицію філософа щодо природи та сутності душі й тіла людини;
- узагальнити погляди Монтеня на людину як тілесно-душевну цілісність;
- обґрунтувати можливість залучення світоглядно-гуманістичних поглядів Монтеня до осмислення сучасної людини.

Аналіз філософсько-антропологічних поглядів Монтеня переконує, що душа стала основою пізнання людини. Філософ детально знайомить читача з розмаїттям історико-філософських та релігійних уявлень про людину, приводячи думки Лукреція, Фалеса, Гіпократ, Зенона, Геракліта, Платона, Аристотеля та багатьох інших мислителів античності. Зрештою, він схиляється до думки, що у людини є тільки одна душа, котра з допомогою різних частин тіла розмірковує, згадує, розуміє, судить, бажає та здійснює усі свої бажання [9, 235]. Монтень прагне досягнути не душу загалом, тобто не ту душу, якою майже уся філософія наділяє небесні тіла та найважливіші елементи, і не ту душу, яку Фалес, посилаючись на дію магніту, приписував навіть неживим предметам, а ту душу, яка належить конкретній людині і яку ми повинні краще знати [9, 229].

Не менше розмежувань і суперечок помічає Монтень у філософії щодо місця перебування душі. Докази багатьох мислителів були для нього легковажними і неприйнятними, тому він сам намагається зрозуміти, у якому ж куточку тіла перебуває душа. Врешті-решт, Монтень погоджується з Гіппократом, Герофілом і Платоном й припускає, що душа домує в мозку і з мозку переходить на все тіло. Цю свою позицію він обґрунтовує тим, що «...рани та нещастя, які вражають мозок, шкодять і душевному здоров'ю» [9, 235]. Для підсилення своєї думки Монтень навіть порівнює душу із сонцем, яке наповнює світлом та силою весь світ.

Для мислителя важливим було також з'ясування природи душі, адже, як він вважав, намагання надати їй надприродного походження є бажанням вивищити здібності власної душі. Якщо припустити, що

душа виникає не завдяки природній спадкоємності, а якось інакше, то вона мала б зберегти згадку про попередні знання, адже, як вказує Платон, «те, чого ми навчаємося, є лише спогадування того, що ми знали» [9, 236-237]. Монтень також посилається на авторитет Епікура та Демокріта, згідно з якими душа підвладна загальним законам земних речей, що мають вплив і на життя людини. На переконання мислителя, душа народжується так само, як тіло, її сили зростають поруч з тілесними.

Монтень також ретельно виписує думки наймудріших про сутність душі: Платона, Фалеса, Парменіда, Емпедокла, Посидонія, Клеанта, Галена, Гіппократа, Варрона, Зенона, Аристотеля, але не погоджується з жодним із них. Звертається філософ і до Лактанція, Сенеки й догматиків, які визнавали, що душа для них є чимось незрозумілим [9, 230]. Покинув без відповіді це питання і Монтень, адже навіть у Цицерона, який дослідив цілий спектр поглядів про душу, було наступне твердження: «Яка з цих думок правдива, відає тільки Бог» [9, 230]. Монтень також посилається на святого Бернарда, який не зміг пізнати жодної частинки свого тіла, тому і Бога вважав незбагненим загалом. Геракліт теж проголошував, що «...все повне душ і демонів...», але як далеко б ми не дійшли у пізнанні душі, ми не зможемо її збагнути до кінця, бо її сутність надто глибока [9, 230]. Як істинний скептик, Монтень не робить жодного припущення щодо сутності душі, бо вважає, що це пізнання поза можливістю людського розуму.

Згідно із переконаннями Монтеня, душа – це осердя, що є визначальним для людини, вона є активним, духовним началом, яке не дається людині в готовому вигляді, а розвивається, дозріває і приблизно у двадцятирічному віці досягає повного свого розвитку. Якщо до цього віку душа не показала усіх своїх сил та можливостей, то вона вже ніколи цього не зробить. Монтень вважає, що тільки в молодому віці у нас виявляються «...усі високі прикмети і чесноти в усій потузі і красі» [8, 349]. Посилаючись на Платона, Монтень стверджує, що душа людини є вмістилищем чеснот та здібностей, які потрібно починати розвивати ще з дитинства. Задля надання своїм думкам більшої ваги та переконливості, Монтень навіть наводить вислів із м. Дофіне: «Терня, як з першого дня не коле, то гострішим не буде ніколи» [8, 349]. Отож, душа є надбанням людини, її сутністю і містить у собі всі якості багатогранного, різнолікого, доброго, злого, розумного і навіть часто шаленого світу.

Цінність людської душі для мислителя полягає в здатності бути статечною та впорядкованою завжди і в усьому, а не в прагненні

високо возноситися. Її велич розкривається не у великому, а в повсякденному й буденному. Про душу потрібно судити тоді, коли людина перебуває в спокійному стані [10, 28]. Вислів Монтеня «Душі шевців і цезарів закросні на один капил» став крилатим й відстоює рівність усіх людей [9, 158]. Загалом, філософ прийшов до висновку, що людина не звикла шукати найвищого задоволення в душі та чекати від неї головної допомоги, не дивлячись на те, що саме душа є єдиною і повновладною господаркою свого стану й поведінки.

Розмаїття й легковажність помічає Монтень у повчаннях старожитніх і щодо тіла. Він стверджує, що питання про первісне походження людини – давнє і важке, тому не дивно, що, не знайшовши відповіді на питання про те, з якої матерії будують люди один одного, людський розум мусить постійно відступати. Серед великої кількості заплутаних думок Монтень схиляється до переконань Гелена та його наступників, які вважали, що зачаття відбувається завдяки злиттю чоловічого та жіночого сімені. Таким чином, мислитель переконується, що філософським осягненням дослідити проблему народження, більше того, природу людини, є досить проблематично, бо «...людина знає про своє тіло не більше, ніж про душу» [9, 246].

Попри усі сумніви, філософ доходить висновку, що «...ми збудовані з двох головних підставових частин...», тобто тіла і душі, які взаємопов'язані та взаємозалежні [9, 205]. Мислитель вважає, що «тіло наше влаштоване на один роб і зроб. А душа мінлива та розмаїта і нагинає до себе і до будь-якого свого стану відчуття нашого тіла та решту його відрухів» [8, 66]. Філософ переконаний, що людина розуміє сама себе недостатньо, тому заручається поглядами Плінія Старшого, який ставив під сумнів можливість людини виміряти якусь іншу річ, якщо саму себе вона виміряти не може. Монтень переконливо доводить, що людина мало розуміє саму себе й часто сама собі суперечить. Не випадково Фалес проголосив, що людині дуже важко пізнати саму себе, тому він повчав її у тому, що вона не здатна повністю пізнати ні себе, ні інші речі [9, 247].

Монтень стверджує, що людина – насамперед, природна істота, й від народження у ній закладена здатність відчувати тілесний біль, який може викликатися як вродженими, так і набутими недугами, що з віком щораз більше посилюються. Людина упродовж життя проходить через усілякі природні, соціальні, моральні випробування та негаразди, але вона неспроможна позбутися своєї тілесності, зокрема, тілесних виявів та порухів, що несуть і насолоду, і страждання, й залежать від зовнішніх та внутрішніх чинників.

Безперечно, Монтень розуміє, що немає сенсу намагатися відірвати душу від тіла, тому в питанні їх співвідношення звертається не до стоїків, а до Демокріта й Епікура. Так, у розділі «Апологія Раймунда Сабундського» мислитель зазначає, що душу людини від випадкових потрясінь не може вберегти ніяка сила розуму, ніякі здібності, ніяка добродетель, ніяка філософська рішучість і навіть напруження усіх сил. Філософ припускає, що «слина мізерної псини, забризкавши руку Сократа, може занепасти всю його мудрість, усі його великі й глибокі ідеї, знищити їх дощенту, не лишивши й прослідку від усієї його попередньої науки» [9, 239]. Як підкреслює Ф. Коган-Бернштейн, Монтень доводить, що свідомість виникає, змінюється і зникає в залежності від змін, яким піддається тіло. Погляди Монтеня про примат тіла над душею були ним полемічно відточені й направлені проти волонтаризму стоїків [5, 334-335]. Тісне поєднання людської свідомості з тілом, її залежність від тіла означає, що усі твердження про самостійність душі та про її здатність повністю нехтувати тілом, звільнившись від будь-яких впливів тіла, зовсім абсурдні. Монтень не зносив «...закликів витати духом у хмарах, коли тілом ти за столом», оскільки значна частина нашого єства належить тілу, то це суперечитиме прагненню людини до цілісності [10, 354].

Монтень стверджує, що тіло людини покликане служити не тільки самій людині, а й Богові та іншим людям, тому ніхто не має права навмисно мучити і вбивати людину з абиякої причини. Великим боягузством і зрадою є псування функцій людського тіла, які безвільні і несамостійні, бо пов'язані з душею [9, 208]. Однак душа не завжди залежить від тіла: вона може бути вільною чи відірваною від тіла сном або якимось екстазом, лише в такому стані вона провіщає, передбачає і бачить ті речі, яких не змогла б побачити у злитті з тілом [9, 216]. Спокійний стан людської душі, який філософія змушує визнати як найздоровіший, не є найкращим, однак відлучений від людини голос духа робить її ясновидицею [9, 259]. Отож, на думку Монтеня, дух людини може бути великим та досконалим, і, навпаки, – негідним довіри й віри.

Мислитель зазначає, що загалом вплив духу на тілесність є беззаперечним, але бувають випадки, коли тілесність йому не підпорядковується. Перевагу тілесності над духовністю зумовлюють організмичні недуги та випробовування, а також любовна жага [9, 259]. Для висвітлення поглядів Монтеня щодо поєднання тіла й душі дослідник ХХ ст. В. Богуславський посилається на Б. Гретюзана, який стверджує, що Монтень зупиняється перед питанням про безсмертя душі і залишає його невирішеним й відкритим. Розуміння

французьким скептиком взаємозв'язку між тілом і душею ґрунтується на переконанні, що людина – частина природи, і тому вона підпорядковується саме її законам [1, 111-112].

Як зазначає Ч. Тейлор, у Монтеня «...образ внутрішньої глибини пов'язаний з уявленням про дослідження себе як про висловлення царини, яку ми ніколи не зможемо до кінця вичерпати» [12, 306]. Отож, те, що людина є чимось невимірно більшим, ніж може здатися на перший погляд, зрозумів ще Геракліт, який стверджував, що збагнути душу людини до кінця неможливо, бо надто глибокою є її сутність [9, 230].

Варто наголосити, що Монтень описував людину не задля створення непорушної філософської концепції. Його метою було показати справжню сутність людини та вплив її сутнісних ознак на життєві вияви. Загалом він зображав людину в усій повноті та постійному русі. Філософ досить схвально ставиться до насолоди, земних радощів, а також до тілесної краси. Він був переконаний, що людина не повинна вдаватися у крайнощі, а має бути вірною своїй природі. Позбавляючи себе природних виявів, людина перетворюється не на ангела, а на звіра, бо замість спроби піднятися вона принижує себе. Вміння виявляти себе у своїй природності Монтень вважав ознакою досконалості. Він, зокрема, твердив, що люди часто намагаються бути чимось іншим, ніж є насправді, і не бажають осягнути своє ество. Саме таке незнання призводить до того, що людина не знає, на що вона здатна, а, що гірше, – намагається штучно піднятися над світом [8; 9; 10].

Як ми змогли переконатись, Монтень досліджував себе і з плином життя відчував, як змінюються його тіло й душа, тому усвідомлював, що людина повністю залежить від природних законів. Тілесність він розглядав не тільки в організмічному, тобто фізичному сенсі, а й у чуттєвому, емоційному та моральному, надаючи особливого значення співвідношенню тілесного і духовного. Монтень стверджує, що духовне життя нормальної здорової людини визначається станом її тіла. Душа разом з ним виникає, разом з ним і залежно від нього розвивається, разом з ним приходить у занепад і деградує, тому потрібно викохувати не саме тіло і не саму душу, а гармонійно розвиватися на основі доброзичливості, вихованості, фізичного удосконалення, адже цілісність людини полягає у єдності її душі і тіла [8, 183]. Сучасний зарубіжний науковець З. Залюа, досліджуючи Монтеня, наголошує, що нерозумно і потенційно загрозово розглядати дух окремо від тіла [15, 40].

Монтень не погоджується з Аристипом, який виступав лише на захист тіла, не підтримує також і Зенона, який відстоював лише душу. Він визнає, що Платону вдалося знайти шлях між обома, але правдивою є середня дорога – та, яку обирає Сократ [10, 354]. Монтень відстоює повноту людського життя, й услід за Сократом, цінує плотську насолоду, однак так само, як останній, вище ставить насолоду духовну, «...бо у ній більше сили, сталості, легкості, різмайття, шляхетності» [10, 361].

Варто зазначити, що Монтень не робить однозначних висновків, бо людина виявилась настільки внутрішньо складною й неоднозначною, що філософ навіть засумнівався у можливості її пізнання. Мислитель порівнює пізнання людини із намаганням стиснути воду в кулаці: чим більше стискаєш, тим менша можливість втримати її. Небезпідставно сучасний філософ О. Больнов теж заперечує остаточне й непорушне визначення людської сутності. Він закликає не абсолютизувати людину, а розглядати її цілісно і всебічно, дотримуючись принципу відкритого питання, яке «...відкрите для нових неочікуваних і незавбачуваних відповідей» [2, 110].

Висновки. Монтень дотримується натуралістичного підходу в тлумаченні людини, яка постає суперечливою, невичерпною, пластичною, багатогранною тілесно-душевною цілісністю. Варто також наголосити, що він сповідував ті філософські погляди, які, на його думку, є найвірогіднішими та найлюдянішими, а неправими вважав тих філософів, які намагаються довести, що зводить божественне із земним, розумне із нерозумним, суворе із поблажливим, чесне із безчесним є потворним поєднанням, таким, що не відповідає істинній природі людини. Монтень відстоює прагнення людини до цілісності, тому не припускає будь-якого перебільшення на користь душі чи тіла. Підтримуючи ренесансні погляди, Монтень відстоює думку про повноту людського існування без будь-якої дискримінації фізичного чи духовного. Як зазначав мислитель, тільки завдяки гармонійному поєднанню й розвитку тілесності й духовності людина стає гармонійною тілесно-душевною цілісністю, роз'єднання якої є кінцем усієї істоти.

Подальше дослідження світоглядно-гуманістичних поглядів Монтеня має неабияку вагу, бо на сучасному етапі розвитку філософії поєднання тіла з душею і духом – це уже не інтуїтивна гіпотеза, а беззаперечний факт, який вимагає ще більш глибокого та детального дослідження, тому провідні науковці вважають, що тільки на основі цілісного аналізу людини філософська антропологія може отримати стійке підґрунтя для свого подальшого розвитку. Важливим для

розуміння сучасної людини є виявлення взаємозалежності есенційного та екзистенційного в людському способі буття, визначальною особливістю якого є неоднозначність, багатомірність, плюралістичність, тобто одвічні й довічні суперечливості людського ества, на чому наголошував ще Мішель Монтень.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Богуславский В. М.* Скептицизм в философии. – М. : Наука, 1990. – 270 с.
2. *Большов О.-Ф.* Філософська антропологія та її методичні принципи // Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями: хрестоматія; [упоряд. В.В. Лях, В.С. Пазенок]. – К. : Ваклер, 1996. – 428 с.
3. *Буллинский В. А.* Історія філософії. – Львів : Новий світ, 2007. – 220 с.
4. *Губин В. Д.* Философская антропология: учебное пособие для вузов / В.Д. Губин, Е.Н. Некрасова. – М. : ПЕР СЭ; СПб. : Унив. кн., 2000. – 240 с.
5. *Коган-Бернштейн Ф. А.* Мишель Монтень и его «Опыты». Приложение // Монтень М. Опыты: в 3 кн. / [пер. с фр]. – М. : Наука, 1979. – Кн. 3. – С. 315–361.
6. *Кьеркегор С.* Страх и трепет (сборник из трёх произведений) / [пер. с датс. Н. В. Исаевой, С. А. Исаева]. – М. : Культурная революция, 2010. – 488 с.
7. *Мельник В. В.* Соціальні виміри екзистенціалів людського буття: монографія. – Слов'янськ : Підприємець Моторін, 2012. – 366 с.
8. *Монтень М.* Пробі [Текст] : у 3 кн. / [пер. з фр. А. Перепадя]. – К. : Дух і літера, 2005. – Кн. 1. – 365 с.
9. *Монтень М.* Пробі [Текст] : у 3 кн. / [пер. з фр. А. Перепадя]. – К. : Дух і літера, 2006. – Кн. 2. – 515 с.
10. *Монтень М.* Пробі [Текст] : у 3 кн. / [пер. з фр. А. Перепадя]. – К. : Дух і літера, 2007. – Кн. 3. – 383 с.
11. *Табачковський В. Г.* Полісутнісне homo: філософсько-мистецька думка в пошуках «неевклідової рефлексивності». – К. : ПАРАПАН, 2005. – 432 с.
12. *Тейлор Ч.* Джерела себе / [пер. з англ.]. – К. : Дух і літера, 2005. – 696 с.
13. *Шелер М.* Положение человека в космосе // Проблема человека в западной философии. – М. : Прогресс, 1988. – С. 31–95.
14. *Шинкарук В. І.* Методологічні засади філософських учень про людину // Філософська антропологія: екзистенційні проблеми. – К. : Педагогічна думка, 2000. – С. 8–49.
15. *Zalloua Z.* Montaigne, Skepticism and Immortality // Philosophy and Literature. – 2003. – Vol. 27. – N. 1. – P. 40– 61.

Яручик А. Человек как телесно-душевная целостность в философии Мишеля Монтеня.

Осмысление мировоззренчески-гуманистических взглядов Монтеня дает основание утверждать, что философ придерживается натуралистического подхода в трактовке человека, который предстает как противоречивая, неисчерпаемая, пластичная, многогранная телесно-душевная целостность. Наличие человеческой телесности – необходимое условие бытия человека, но важнейшим условием гармонического развития предстает душа – сердцевина человека, вместительница его добродетелей, способностей, наклонностей.

Ключевые слова: человек, тело, душа, дух, сознание, целостность человека, гармония.

Yaruchyk A. A Man as a Bodily-Mental Integrity in Michel de Montaigne's Philosophy.

Understanding Montaigne's ideological-humanistic views gives reason to affirm that the philosopher follows a naturalistic approach to treating a man who appears a controversial, inexhaustible, flexible, and many-sided bodily-mental integrity. The presence of human physicality is a prerequisite for a man's existence, but the most important key to his harmonious development is the soul – the core of a man, a repository of his virtues, abilities and aptitudes.

Keywords: man, body, soul, spirit, consciousness, man's integrity, harmony.

Корінець 3.

ОСВІТЯНСЬКА НАУКА В ПОШУКАХ МЕХАНІЗМУ МИСТЕЦЬКОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті здійснюється пошук специфіки механізмів впливу різних засобів педагогіки мистецтва на формування професійної компетентності майбутніх педагогів; подається механізм взаємодії смислових полів або ідеалів суспільства і особистості, а також саморозгортання сигналу в структурі біологічного організму людини.

Ключові слова: педагог, мистецтво, ідеал, гармонія, принцип суміщення, принцип збудження, механізм впливу.

«Усе починається з учителя» – це добре відома усім нам аксіома. Ми згадуємо її у випадках, коли йдеться про виховання особистості в будь-якому суспільстві або навіть про забезпечення державотворення. Розуміючи глибину цього аксіоматичного виразу, колишній канцлер